

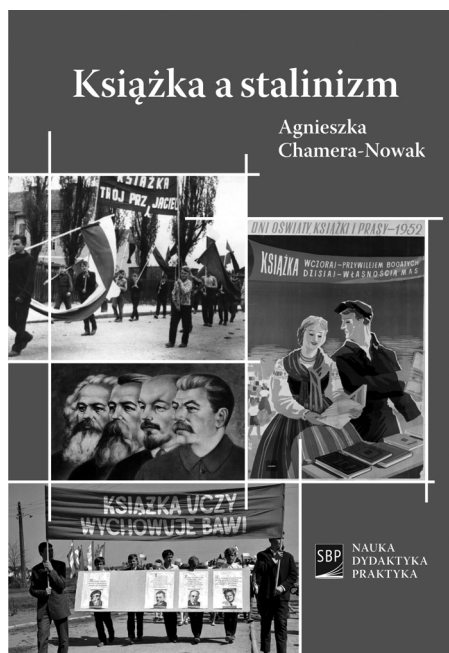
Poligrafia i edytorstwo w czasach stalinizmu

Agnieszka Chamera-Nowak, *Książka a stalinizm. Centralny Urząd Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa i jego rola w kształtowaniu ruchu wydawniczo-księgarskiego w Polsce 1951–1956*, Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2019, ss. 444, ISBN 978-83-65741-32-5

Autorka monografii analizuje budowanie, strukturę i skutki funkcjonowania Centralnego Urzędu Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa (dalej: CUWPGiK) w systemie państwowym, gdzie bezwzględna władza jednej partii decyduje o całości życia społecznego. Jest to w zasadzie pierwsza kompleksowa publikacja o aktywności i znaczeniu tej instytucji, choć wcześniej ukazywały się częściowe opracowania różnych aspektów jej działalności.

Podstawą badań Agnieszki Chamery-Nowak były dokumenty archiwalne z lat 1949–1957 przechowywane w Archiwum Akt Nowych. Zespół dokumentów dotyczących CUWPGiK obejmuje ponad 400 jednostek, czasem fascykułów pokaźnych rozmiarów, takich jak: protokoły posiedzeń Prezydium i Kolegium Urzędu i komisji różnego rodzaju, zarządzenia, okólniki, sprawozdania itp. zachowane w postaci maszynopisów, rzadziej druków i rękopisów. Autorka sięgała też po dokumenty z innych instytucji: Państwowej Komisji Etatów, Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego albo Ministerstwa Kontroli Państwowej, znajdujące się w osobnych zespołach archiwalnych. Źródła informacji uzupełniały poddane krytycznej analizie artykuły prasowe z badanego okresu i współczesne oraz literatura wspomnieniowa.

Książkę rozpoczyna rozdział o budowie komunistycznego systemu kierowania drukarniami i ruchem wydawniczo-księgarskim. Dla ówczesnego aparatu partyjnego książka i wszelkiego rodzaju drukowane treści były niezwykle ważnym narzędziem objęcia po sfałszowanym referendum i utrwalenia władzy w kraju.

ŁĄCZNY NAKŁAD DZIEŁ KLASYKÓW MARKSIZMU-LENINIZMU WYDANYCH W POLSCE LUDOWEJ W LATACH 1945—1982 PRZEKROCZYŁ 22 MILIONY EGZEMPLARZY

terenie całej Polski zniszczenia wojenne zakładów poligraficznych objęły 85% stanu przedwojennego. Oprócz tego Armia Czerwona wywiozła z terenów tzw. Ziemi Odzyskanych do ZSRR 21 kompletnych drukarni, ponad 510 maszyn drukarskich i innych urządzeń oraz 85 ton czcionek.

Powołano Centralny Zarząd Państwowych Zakładów Graficznych, wszelką działalność poligraficzną uzależniono od uzyskania koncesji, drukarnie połączono w wielozakładowe przedsiębiorstwa graficzne. W 1949 roku w miejsce CZPZG powstał Centralny Zarząd Przemysłu Graficznego obejmujący 258 drukarni. W oparciu o dekry nacjonalizacyjne nastąpiło „porządkowanie” rynku wydawniczo-księgarskiego.

Książka Agnieszki Chamery-Nowak jest precyzyjnym opisem CUWPGiK z jego strukturą, aparatem urzędniczym i zakresem działania. Instytucja o charakterze superministerstwa przesiąkniętego ideologiczną doktryną kompleksowo ogarniała ówczesną sferę powstawania i dystrybucji publikacji wszelkiego rodzaju. Struktura departamentów oddaje wszechwładne panowanie nad życiem intelektualnym kraju. Przykładowo wymienię kilka z kilkudziesięciu departamentów, wydziałów i zarządów tego urzędniczego i propagandowego molocha: Departament Programowy Wydawnictw, Departament Organizacji i Zatrudnienia, Departament Kadr i Szkolenia, Departament Produkcji i Techniki, Samodzielny Wydział Czytelnictwa i Propagandy, Samodzielny Wydział Przydziału Papieru i Normalizacji, Za-

Poczynania komunistów rozpoczęła akcja przejmowania przemysłu poligraficznego i poddania go skrupulatnej kontroli. Nacjonalizacja drukarni oraz nadzór nad produkcją i reglamentacja papieru były podstawowymi elementami objęcia nadzorem procesu publikowania wszelkich treści. Polityka totalnego etatyzmu, obok sfery gospodarczej, objęła całe oficjalne życie społeczne i kulturalne. Obok rozbudowanej cenzury wprowadzono kontrolę urzędniczą, milicyjną oraz społeczną, czyli de facto „czynników partyjnych”.

Przejmowanie drukarni prywatnych i przedwojennych instytucji rozpoczęto już w 1944 roku na terenach zajmowanych przez Armię Czerwoną i administrowanych przez tzw. rząd lubelski. Odbywało się to bez aktów prawnych, na zasadzie mechanizmu gospodarki wojennej.

Nota bene dzisiaj szacuje się, że na

rząd Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego i wiele innych oddziałów rozbudowanej instytucji o ogólnopolskim zasięgu.

Władze CUWPGiK, stan organizacyjny i realizacja zadań w zakresie „planowanego czytelnictwa” opisane w książce, są egzemplifikacją funkcjonowania scentralizowanych instytucji komunistycznych zawiadujących życiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym w stalinowskim państwie. Sfery edytorska, drukarska i księgarska były reglamentowane i nie podlegały regulacjom rynkowym. Jak już wspomniałem, pierwsza część książki poświęcona jest procesowi budowy systemu. W drugiej części opisana jest szczegółowo struktura organizacyjna i zakresy działania poszczególnych oddziałów CUWPGiK. System gospodarki nakazowo-rozdzielczej opisany jest w trzeciej części książki. W części czwartej autorka podejmuje próbę przedstawienia najważniejszych realizacji, jakie prostawiono przed CUWPGiK.

Obszerna bibliografia załącznikowa, obok opracowań i artykułów prasowych obejmująca także akty prawne i źródła niepublikowane, obrazuje imponującą rozległość pracy badawczej dr Agnieszki Chamery-Nowak.

Andrzej Tomaszewski